

VI. Як, закохавшись в Елоїзу, зазнав через це рани й тілесної, й душевної

Жила в самому місті Парижі одна дівчина, зовсім ще підліток, на ім'я Елоїза³⁵, небога якогось каноніка, що звався Фулбером. Наскільки дужче вона була йому до душі, настільки більше душі він вкладав у те, щоб розвинути її в якій лише міг книжній науці. Вона ж, і личком не послідуша, через свою начитаність усіх перевищила; бо ж чим рідкісніше в жінках це благо – книжна вченість, – тим більшою окрасою воно було для дівчини і робило її знаменитою на ціле королівство. Тож добре розглянувши все, що зазвичай вабить коханців, я вирішив, що саме вона мені найпригожіша для любовного єднання, і певний був, що легко того досягну. Таким-бо я був знаменитим, так видавався і молодечтвом, і вродою, що яку б із жінок я тоді не сподобив свого кохання, від жодної не боявся б відкоша. У згоді ж цієї дівчини я був тим більше впевнений, що добре знав, як вона кохається в книжних науках і як ними володіє; це ж бо могли ми, навіть не будучи разом, залишатися одне для одного присутніми в листуванні (та й багато що сміливіше сказати на письмі, аніж у бесіді) й таким-то чином ніколи не припиняти милих розмов.

Цілий палаючи коханням до того дівчати, я шукав нагоди частіше й невимушеніше з ним спілкуватися, щоб, ближче заприятелювавши, легше схилити до згоди. Для цього я домовився зі згаданим дядьком дівчини через якихось його друзів, що він прийме мене до свого дому (розташованого зовсім неподалік від моєї школи), взявши за утримання яку вже сам забягає платню. Привід у мене був напоготові – мовляв, дуже вадять моїм студіям домашні клопоти рідних, бо надто обтяжливі ті обов'язки, що їх вони на мене накладають. Дядько ж був і жадібний вельми, і дуже жадав, щоб небога чимраз далі поступала в книжному вченні. Завдяки цим двом слабінкам я легко заручився його згодою, й бажана нагода була в моїх руках: він-бо сам на грошики облизувався, а небозі, гадав, щось

із мого вчення перепаде. Дуже мене про це благаючи, він перевершив усі мої сподівання, бо здійснив те, про що я міг лише мріяти, й тим посприяв коханню: повністю віддав дівчину під моє наставництво. Щоразу, звільнившись і повернувшись зі школи, я мав денно і нічно докладати труду до її навчання, а якщо б, бува, зауважив недбалість – суворо карати. Вельми я чудувався його простакуватості в цій справі; мабуть, не менший був мій подив, аніж коли б він доручив ніжну ягничку зголоднілому вовкові. Довіривши мені не лише навчати, але й суворо карати дівчину, що інше він учинив, як не дав моїм бажанням повну волю, а мені, хоч я цього й не просив, – нагоду схилити дівча до себе погрозами та різкою, якщо б не вдалося пестощами? Та все ж дві речі відвертали від нього таку огидну підозру, а саме його любов до небоги й чутки про мою колишню здержливість.

Що ще можу сказати? Спочатку нас поєднав один дах, а потім і душевна близькість. Навчання було для нас відмовкою, щоб мати повне дозвілля для любови, а для того, чого любов прагне – побути віч-на-віч у затишку, – гарну нагоду давало ревне студіювання лекцій. Отак, над розгорнутими книжками, більше слів приходило про любові, аніж про науку, більше поцілунків було, аніж учених сентенцій; радше тяглася рука до груденят, аніж до книжки, частіше наші очі повертали назустріч одні одним у коханні, аніж схилялися над письменами в читанні. А щоб зовсім нам позбутися підозри, коли-не-коли давав я й різок – з любові, а не з люті, з ласкою, а не з гнівом, і ті різки всі коштовні мазі насолодою перевищували. Та що там – жодного ступеня любови ми не оминули в своєму пожаданні, й чого лише незвичного любов могла вигадати, понад те додали; а що раніше ми ще не зазнавали тих утіх, то й палкіше до них приступали і ніяк вони нам у нудний пересит не оберталися.

Що далі мене затягувало розкошування, то більше було мені не до філософії, тим менше докладав я праці у школі. З нехиттю я йшов до школи й там перебував, та й з трудами, бо ж

відбував чування і нічні – задля любошів, і денні – задля студій. Я так залегковажив лекціями, так до них охолов, що вже нічого свіжого викласти з себе не міг, а все покладався на навичку, переповідаючи свої старі здобутки; а якщо й вдавалося здобути на щось нове, то це були не філософські одкровення, а любосні співомовки³⁶. Чимало з них ще й досі, як мені відомо, по багатьох краях співають і переспівують, а найбільше роблять це ті, кому любе життя, до мого подібне.

Важко собі навіть уявити, як журилися, як зітхали, як ремствували через це школярі, коли прочули, чим захопилася – чи радше затьмарилася – моя душа. Мало від кого могла залишатися прихованою річ настільки очевидна; гадаю, зовсім ні від кого, окрім того, чие ім'я вона найбільше виставляла на глузи, – а саме дядька дівчини. Не раз і не одна людина вже йому кидала натяки, та він усе не міг повірити – і через те, що, як я вже казав, надмірно любив свою небогу, і через те також, що здержливе життя, яке я вів до того, було добре знане. Адже нелегко нам підозрювати в чомусь ганебному тих, хто найбільше любий, та й нема у глибокої приятні місця для ганебної підозри. Про це й блаженний Єронім³⁷ пише у своєму листі до Сабініана: “Зазвичай останніми дізнаємося про лихо в нашому домі, й про пороки дружин та дітей, хоч уже всі сусіди про них трублять, нічого не знаємо”³⁸. Але навіть про те, про що дізнаємося останніми, все ж таки колись дізнаємося, бо нелегко приховати від когось одного те, що вже всі знають. Сталося так, хай аж через багато місяців, і зі мною та дівчам.

О, як страждав дядько, про все довідавшись! Як страждали коханці, між собою розлучившись! Яким жаром мене заливало від сум'яття! Яка скруха мене побивала через побивання тієї дівчини! Яка печаль допікала їй через мій сором! Кожне з нас нарікало на те, що трапилося не йому, а іншому; кожне оплакувало не свої, а іншого негаразди. Але розлука тіл для душ стала найбільшою злукою, а те, що нас було позбавлено достатку любови, ще більше її розпалювало. Наш сором уже й так потерпів, і це зробило нас ще безсоромнішими, й тим

меншими були від сорому терпіння, чим догіднішими видавалися діяння, – отож діялося в нас те саме, що й у ввійманих на гарячому Марса й Венери з поетової оповідки³⁹.

Невдовзі дівчина виявила, що вагітна, і тут-таки з превеликою радістю мені про це написала, питаючи, що я гадаю з цим робити. Тоді я, наперед із нею умовившись, котроїсь ночі, коли дядька не було вдома, з дядькової оселі її потайки викрав і не гаючись відвіз до себе на батьківщину. Там вона й замешкала у моєї сестри, аж поки не народила хлопчика, якого назвала Астралібієм⁴⁰.

Дядько ж після її втечі неначе збожеволів; який біль йому допікав, який сором його діймав – той лише відає, хто сам пережив подібне. Не знав він, що зі мною зробити, яку б мені влаштувати пастку. Вбив би мене чи завдав якого тілесного каліцтва – та дуже боявся, щоб не наразити на помсту свою улюбленицю-небогу, яка в моїх краях перебувала; спіймати ж чи де-небудь проти волі ув'язнити жодним чином не міг, передусім тому, що я добре на той випадок забезпечився, адже не сумнівався, що тільки-но він матиме на це спромогу й відвагу, то напасти на мене не забариться.

Врешті-решт я вже й сам почав непомалу співчувати його нестримній журбі й вельми себе картав, немовби за найбільшу зраду, за той біль, що його натворили мої любові. Тож прийшов я до бідолахи, благаючи пробачення, й пообіцяв за все таке відшкодування, яке він сам встановить. Те, що сталося, запевняв я його, не здивує нікого, хто на собі випробував силу кохання і хто пам'ятає, в яку руїну від самих початків роду людського жінки повергали навіть найвищого стану мужів. А щоб він ще більше зм'як, я запропонував йому таке залагодження, яке всі його сподівання мало перевершити, – що з'єднаюся в подружжі з тією, котру згрішив, тільки б відбулося це таємно, щоб мені не завдав шкоди поговор⁴¹. Він погодився і своїми та цілої родини обіцянками й поцілунками вчинив зі мною ту злагоду, про яку я просив, – аби потім ще легше мене зрадити.